

Acceptable daily intake (ADI)

Prihvatljivi dnevni unos

Procjenjena količine supstance u hrani ili vodi za piće koja se može unositi svakodnevno tokom ljudskog života bez značajnijeg rizika za zdravlje. ADI se obično koristi za prehrambene aditive, pesticide i veterinarske lijekove, dakle za hemijske materije koje su namjenski dodate prehrambenom proizvodu i/ili sastojku ili koje se mogu naći u hrani uslijed npr. tretiranja usjeva ili liječenja životinja. ADI se izražava kao masa hemijske materije (najčešće u mg) po kilogramu tjelesne mase.

Active substances for pesticides

Aktivne materije sredstava za zaštitu bilja

Supstance koje djeluju protiv štetnih organizama bilja, kao što su štetočine i bolesti.

Acute exposure

Akutna izloženost

Kratkoročno izlaganje mikrobiološkoj ili hemijskoj opasnosti, obično manje od 24 sata.

Adequate intake (AI)

Adekvatan unos

Prosječan unos hranljivih materija koje svakodnevno konzumira tipična zdrava populacija za koju se pretpostavlja da je adekvatna potrebama populacije.

Acute reference dose (ARfD)

Akutna referentna doza

Procijenjena količina materije u hrani ili vodi za piće koja može biti unesena u periodu od 24 h ili manje, bez značajnijeg zdravstvenog rizika za potrošača. ARfD se izražava kao masa hemijske materije po kilogramu tjelesne mase.

Acute toxicity (AT)

Akutna toksičnost

Štetni učinci koji se javljaju ubrzo nakon jedne ili višekratnih doza neke materije primijenjene tokom 24 sata.

ADME – absorption, distribution, metabolism and excretion

Apsorpcija, distribucija, metabolizam i izlučivanje

Akronim u toksikokinetici za apsorpciju, distribuciju, metabolizam i izlučivanje ksenobiotika unutar organizma, odnosno opis puta nekog ksenobiotika od trenutka unosa do izlučivanja iz organizma.

Adverse effect

Štetni učinak

Promjena u morfologiji, fiziologiji, rastu, razvoju ili životnom vijeku organizma, koja rezultira oštećenjem funkcionalnih sposobnosti, umanjnjem sposobnosti prilagođavanja ili preživljavanja.

Adverse outcome pathway

Put nepovoljnog ishoda

Metod vizualizacije lanca događaja povezanih uzrokom, koji mogu dovesti do štetnog ishoda za organizme ili okolinu.

Agent

Uzročnik

Hemijski, biološki ili fizički entitet koji ima sposobnost izazvati štetnog učinka.

Aggregate exposure

Ukupna izloženost

Kombinovana izloženost jednoj ili više opasnosti kroz više puteva (oralno, dermalno, inhalaciono) i više izvora (hrana, voda za piće).

ALARA – As Low As Reasonably Achievable

Nizak nioo razumno dostižan

S obzirom na nemogućnost postizanja nultog rizika, primjenom ALARA pristupa omogućava se postizanje najnižeg mogućeg niooa opasnosti koji se može dostići uzimajući u obzir tehnološke i ekonomske faktore.

Allergen

Alergen

Supstanca koja je obično bezopasna po organizam (npr. sastojak hrane), koja kod određenih ljudi izaziva alergijsku reakciju.

Allergenicity

Alergenost

Sposobnost izazivanja neuobičajenog imunološkog odgovora koji dovodi do pokretanja alergijske reakcije.

Animal-based measure

Mjera zasnovana na životinjama

Standardizovani načini procjene dobrobiti životinja na osnovu reakcije životinja.

Alternative method

Alternativna metoda

Metod koji se može koristiti u istraživanjima kao zamjena za tradicionalne testove na životinjama neinvazivnim metodama.

Amino acid

Amino kiselina

Grativna materija koja gradi proteine. Neke amino kiseline može proizvesti ljudski organizam (neesencijalne), dok se druge (esencijalne) mogu unijeti isključivo preko hrane.

Animal cloning

Kloniranje životinja

Tehnika kojom se stvara identična genetska kopija određene životinje.

Animal model

Životinjski model

Metoda koja uključuje testiranje supstanci ili prehrambenih proizvoda na životinjama ili životinjskim ćelijama kako bi se ispitao negativan uticaj na zdravlje.

Antagonist

Antagonist

Supstanca koja djeluje suprotno drugoj supstanci i time poništava njen efekat; na primjer, hormon koji, kada se oslobodi u tijelu, spriječava rad drugog hormona.

Animal welfare

Dobrobit životinja

Pojam se odnosi na reakciju životinja na uslove u kojima žive. Zadovoljavajući nivo dobrobiti životinja postignut je ako naučni dokazi ukazuju na to da je životinja zdrava, dobro uhranjena, bezbjedna, ako joj

je udobno i ako je u mogućnosti izraziti urođeno ponašanje te ako ne pati od neugodnih stanja poput bola, straha i tjeskobe. Dobrobit životinja zahtijeva prevenciju bolesti i veterinarsku zaštitu, adekvatno sklonište, uzgoj, prehranu, humano postupanje i humano ubijanje.

Antigenicity

Antigenost

Svojstvo pojedinih materija koje nakon unošenja u organizam izazivaju sintezu antitijela, odnosno imunološku reakciju.

Antimicrobial resistance

Antimikrobna otpornost

Sposobnost mikroorganizama da rastu u prisustvu supstanci posebno razvijenih za njihov suzbijanje. Do pojave otpornosti najčešće dolazi usljed neprimjerene upotrebe antimikrobnih supstanci.

Aquatic ecotoxicology

Vodena ekotoksikologija

Oblast nauke koja proučava uticaj toksičnih supstanci na akvatične životinje (npr. ribe, rakovi, vodene biljke i alge).

Average requirement (AR)

Prosječne potrebe

Količina hranljive materije u ishrani koja zadovoljava dnevne potrebe polovine ljudi u tipičnoj zdravoj populaciji.

Appropriate level of protection (ALOP)

Odgovarajući nivo zaštite

Nivo zaštite koji se smatra prikladnim u zemlji koja je unutar svojih granica uspostavila mjere za zaštitu zdravlja ljudi.

Assessment factor

Faktor procjene

Brojčana vrijednost koja se koristi za ekstrapoliranje referentnih doza koje se smatraju bezbjednim ili ispod kojih nije vjerovatno da će se dogoditi štetan učinak. Brojčane vrijednosti dobijene su eksperimentalnim određivanjem odnosa (doza-odgovor) pri procjeni izloženosti uzročniku.

Benchmark dose (BMD)

Referentna doza

Najniža doza materije povezana s određenom niskom incidencijom zdravstvenog rizika.

Benchmark dose lower confidence limit (BMDL)

Referentna doza s nižom granicom intervala pouzdanosti

Označava dozu pri kojoj je vjerovatnoća (uz 95%-tni interval povjerenja) štetnog odgovora manja od nekog postotka koji se najčešće kreće u rasponu 1-10% (ako je npr. 10%, onda govorimo o BMDL10).

Benchmark intake (BI)

Referentni unos

Unos materije kod kojeg se očekuje da će rezultirati predviđenim nivoom efekta.

Bee brood

Pčelinje leglo

Zajednički naziv za potomke pčela iz jedne košnice.

Bioassay

Bioesej

Standardni način mjerenja kako supstanca (npr. Vitamin, hormon ili đubrivo) utiče na organizam ili tkivo unutar tog organizma.

Benchmark response (BMR)

Referentni odgovor

Štetni uticaj za koji je izračunata vrijednost referentne doze.

Biological hazards

Biološke opasnosti

Organizmi koji mogu uzrokovati nastanak štetnih efekata, odnosno bolesti. U njih se ubrajaju bakterije, virusi, paraziti, plijesni, kvasci, protozoe i dr.

Body weight (bw)

Tjelesna masa (t. m.)

Tjelesna masa osobe/konzumenta izražena u kilogramima

Bioavailability

Biološka raspoloživost

Termin koji opisuje koliko supstance ulazi u krv kroz različite puteve, uključujući i ishranu. Može se odnositi na vitamine, aditive, pesticide ili lijekove.

Biocide

Biocid

Preparat sa jednom ili više aktivnih supstanci koji hemijskim ili drugim putem suzbija ili ubija štetne organizme kao što su biljne bolesti ili životinjske bolesti.

Biodiversity

Biodiverzitet

Pojam koji se koristi za opisivanje raznovrsnosti živih organizama koji postoje u određenom okruženju.

Bioinformatics

Bioinformatika

Termin za biološke studije koje koriste kompjutersko programiranje kao dio metodologije. Bioinformatika kombinuje informatiku, statistiku, matematiku i inženjering da bi proučila i obradila biološke podatke.

Biological relevance

Biološka relevantnost

Pojava koja ima biološku važnost ukoliko će imati posljedice na ljudsko zdravlje.

Biomarker

Biomarker

Karakteristika koja se objektivno mjeri i može se posmatrati kao indikator normalnog biološkog procesa, procesa bolesti ili tipičnog odgovora na lijek ili terapiju; na primer, krvni pritisak.

The benchmark dose (BMD)

Referentna doza

Referentna doza je minimalna doza supstance koja ima jasan, nizak zdravstveni rizik, obično u rasponu od 1 do 10 % promjene, kao što je recimo indukcija raka.

The body mass index (BMI)

Indeks tjelesne mase (BMI)

Indeks tjelesne mase (BMI) je mjerenje koje izražava odnos između težine i visine pojedinca. BMI se izračunava dijeljenjem težine u kilogramima po visini u metrima na kvadrat. Koristi se za procjenu težine.

Body mass index (BMI)

Indeks tjelesne mase

Mjerenje koje izražava odnos između težine i visine pojedinca. BMI se izračunava dijeljenjem težine u kilogramima po visini u metrima na kvadrat (tj. Visina k visina). Koristi se za procenu da li je nečija težina odgovarajuća.

Botanical

Botanički

Supstanca koja se koristi ili kao hrana ili kao lijek, dobijena od biljaka, gljiva, algi ili lišaja.

Breeding programme

Program oplemenjivanja

Program za poboljšanje populacije biljaka ili životinja selekcijom određenih karakteristika.

Burden of disease

Teret bolesti

Kako bolest pogađa populaciju u smislu slabog zdravlja, rizika od smrti, finansijskih troškova liječenja ili drugih pokazatelja.

Carcinogenicity

Karcinogenost ili kancerogenost

Sposobnost toksikanta da izazove nastanak raka.

Chronic exposure

Hronična izloženost

Neprekidna izloženost nekoj supstanci kroz duži vremenski period (najčešće duže od 3 mjeseca).

Chemical hazards

Hemijske opasnosti

Hemijske opasnosti su hemijske supstance koje mogu uzrokovati štetan učinak na zdravlje. U njih se ubrajaju: kontaminanti iz životne sredine (teški metali i dr.), toksini koji nastaju prirodnim putem (solanin u krompiru i dr.), alergeni iz hrane i ostali sastojci hrane (prvenstveno proteini koji izazivaju alergijske reakcije ili reakcije intolerancije, kao što je npr. laktoza), mikotoksini (aflatoksin i dr.), ostaci pesticida, ostaci veterinarskih lijekova, supstance koje se namjerno dodaju hrani (prehrambeni aditivi, arome i enzimi), supstance koje nastaju tokom procesa prerade/pripreme (akrilamid, PAH-ovi i dr.), supstance porijeklom iz materijala u kontaktu s hranom koje su migrirale u hranu (ftalati, kositar i dr.) i namjerno dodati kontaminanti u svrhu krivotvorenja hrane (melamin i dr.)

Chemicals risk assessment

Hemijska procjena rizika

Podrazumijeva utvrđivanje i/ili kvantifikovanje rizika koji proizlazi iz izloženosti određenoj hemijskoj opasnosti, kao i određivanje odnosa između doze i njenog štetnog uticaja na zdravlje ljudi.

Codex Alimentarius Commission (CAC)

Komisija Kodeks Alimentarius

Međuvladino tijelo koje broji preko 180 država članica. Rad CAC-a na harmonizaciji standarda vezanih za hranu obavlja se putem raznih odbora. Analiza rizika temelj je naučnoj osnovi CAC-ovih standarda za bezbjednost hrane. CAC omogućava neutralnu platformu putem koje predstavnici vlada, potrošača, industrije i naučne zajednice raspravljaju o smjernicama za bezbjednost hrane, trgovini i usvajaju Codex-ove dokumente.

Concentration-effect relationship

Odnos koncentracija-učinak

Odnos između izloženosti, izražen kao koncentracija, određenog organizma, grupe ili (pod)populacije, uzročniku određenim putem tokom određenog vremena i veličine učinka na organizam, grupu, ili (pod)populaciju.

Confidence interval

Interval pouzdanosti

Procijenjeni interval koji se kreće od donje do gornje granice parametra statističke vjerovatnoće. Ovaj interval prikazuje pravu vrijednost parametra s određenom vjerovatnoćom. (Na primjer, 95% pouzdani interval znači da postoji 5% rizika da se u intervalu ne nalazi procijenjeni parametar osnovnog skupa).

Consequence assessment

Procjena posljedica

Treći korak kod procjene rizika kod uvoza u kojem se opisuje povezanost između specifične izloženosti biološkim uzročnicima i posljedica te izloženosti, kao i vjerovatnoća da će se to dogoditi. Posljedica mora biti štetni uticaj na zdravlje ili životnu sredinu, što može imati i socijalno–ekonomski uticaj. Prvi korak je procjena unosa, drugi procjena izloženosti, a četvrti procjena rizika.

Conservative estimate

Konzervativna procjena

Bazira se više na oprezu (od štetnog učinka) nego na mogućnosti smanjivanja greške kod procjene. Konzervativna procjena prehrambene izloženosti upotrebljava scenario "najgoreg slučaja" koristeći koncentraciju hemijskih supstanci u hrani i/ili nivo potrošnje hrane kako bi se povećala (ili smanjila, u slučaju hranjivih supstanci, pri procjeni nedostatka hranjivih supstanci) procijenjena izloženost hemijskoj supstanci u hrani.

Contaminant

Kontaminent

Svaka supstanca koja u hranu nije dodata namjerno, te se u toj hrani nalazi kao posljedica rukovanja hranom na nivou: proizvodnje (uključujući primarnu proizvodnju i veterinarsku medicinu), prerade, pripreme, obrade, skladištenja i stavljanja na tržište ili kao rezultat zagađenja životne sredine. Definicija kontaminanta ne obuhvata strane supstance kao što su komadići insekata, životinjske dlake i slično.

Contamination

Kontaminacija

Odnosi se na prisutnost hemijskih, fizičkih supstanci i/ili mikroorganizama u hrani.

Critical control point (CCP)

Kritična kontrolna tačka

Korak proizvodnog procesa u kojem se kontrola može primijeniti kako bi se spriječila ili uklonila opasnost ili se smanjila na prihvatljiv nivo.

Critical concentration (for a cell or organ)

Kritična koncentracija (za ćeliju ili organ)

Koncentracija potencijalno toksičnih supstanci kod koje se u ćelijama ili organima pojavljuju nepoželjne (štetne) funkcionalne promjene, povratne ili nepovratne.

Critical effect

Kritični učinak

Prvi štetan učinak (ne mora biti najozbiljniji) koji se pojavljuje kada je postignut (kritični) prag koncentracije ili doze u kritičnom organu, tkivu ili jedinki. Štetni učinak, poput raka, bez definisanog praga koncentracije često se smatra kritičnim.

Cross contamination

Unakrsna kontaminacija

Prenos mikroorganizama iz hrane (obično sirove) na druge namirnice. Mikroorganizmi se mogu prenijeti direktno, kada jedna vrsta hrane dođe u dodir s drugom vrstom hrane, ili indirektno, preko ruku, opreme, radnih površina, noževa i drugog pribora.

Cumulative exposure

Kumulativna izloženost

Zbirna izloženost dvijema ili većem broju supstanci koje imaju zajednički mehanizam toksičnosti.

DALY – Disability Adjusted Life Years

DALY - Izgubljene godine zdravog života

Zbir potencijalno izgubljenih godina uslijed prerane smrti i godina produktivnog života izgubljenih uslijed nesposobnosti.

Deterministic estimate

Deterministička procjena

Bazira se na jednoj vrijednosti za svaki model ulaza i odgovarajućoj pojedinačnoj vrijednosti za model izlaza, bez kvantifikacije kumulativne vjerojatnosti ili, u nekim slučajevima, vjerovatnoće procjene s obzirom na sisteme modelirane na stvarnom svijetu. Pojam „deterministički“ odnosi se na pristup kod kojeg se koriste numeričke pojedinačne vrijednosti; npr. aritmetička sredina (mean) ili 95. percentil mjerene vrijednosti (kao što je unos hrane ili nivo rezidua).

Developmental toxicity

Razvojna toksičnost

Bilo koji štetni učinak izazvan tokom odrastanja, uključujući učinke izazvane ili manifestovane u embrionalnom i fetalnom razdoblju i one indukovane ili manifestovane nakon rođenja (prije polne zrelosti). Navedeno može obuhvatati prenatalnu ili ranu postnatalnu smrt, strukturne abnormalnosti, promjene u rastu i funkcionalne deficite.

Dietary exposure

Prehrambena izloženost

Odnosi se na izloženost hemijskim supstancima iz hrane koje su slučajno prisutne u hrani ili dodate hrani iz tehnoloških razloga.

Dietary exposure assessment - Synonymous with: Intake assessment

Procjena prehrambene izloženosti - Sinonim: Procjena unosa

Kvalitativno i/ili kvantitativno vrednovanje vjerovatnog unosa uzročnika (uključujući i hranjive supstance) putem hrane, pića, pitke vode i dodataka prehrani.

Dietary intake - Related term: Dietary exposure

Prehrambeni unos - Vezani pojam: Prehrambena izloženost

Odnosi se na unos nutrijenata (uključujući energiju, vodu, makronutrijente, natrij, minerale i vitamine), nutritivnih supstanci, nove hrane ili sastojaka hrane, ili biološki aktivnih supstanci, koje su hranjive ili imaju uticaj na zdravlje.

Dietary supplement

Dodatak prehrani

Vidi: Food supplement.

Dose

Doza

Ukupna količina supstanci konzumirane ili apsorbirane od strane organizma, grupe ili (pod)populacije. Količina patogena koja je u interakciji sa jedinkom ili životinjom.

Dose-response assessment

Procjena doza-odgovor

Određivanje odnosa između ukupne količine supstanci date, uzete ili apsorbirane od strane organizma, grupe, ili (pod)populacije i promjene razvijene u tom organizmu, grupi ili (pod)populaciji u reakciji na tu supstancu, sa zaključcima izvedenim iz takve analize u odnosu na cijelu populaciju.

Dose–response curve

Kriva doza-odgovor

Grafički prikaz odnosa doza-odgovor, odnosno kvantitativnog odnosa primijenjene doze uzročnika/supstanci i specifičnog biološkog odgovora na njih.

Dose-response relationship

Odnos doza-odgovor

Odnos između količine supstanci konzumirane ili apsorbirane od strane organizma, grupe ili (pod)populacije i promjene u tom organizmu, grupi ili (pod)populaciji uzrokovane reakcijom na supstancu. Odnos između veličine izloženosti (doza mikrobiološkog uzročnika ili toksin, itd.) i ozbiljnosti i/ili frekvencije štetnih učinaka na zdravlje koju uzrokuje (odgovor).

Effective dose (ED)

Efektivna doza

Doza koja izaziva određeni učinak u određenom procentu ispitivane populacije. Može biti srednja efektivna doza (engl. ED50, effective dose), tj. doza koja će izazvati željeni efekt u 50% ispitivane populacije ili maksimalna efektivna doza, tj. doza koja će izazvati željeni efekt u 95% ispitivane populacije (ED95).

Entry assessment

Procjena ulaza

Prvi korak u procjeni rizika kod uvoza koji opisuje procese bioloških puteva ulaza patogenog uzročnika u određenu sredinu, kao i procjena vjerovatnosti, kvalitativna ili kvantitativna, da će se taj proces dogoditi. Preostala tri koraka su procjena izloženosti, procjena posljedica i procjena rizika.

Embryotoxicity

Embrionalna toksičnost

Bilo koji toksični efekat na embrion koji proizlazi iz prenatalne izloženosti, uključujući strukturalne ili funkcionalne abnormalnosti ili postnatalne manifestacije takvih efekata.

E – numbers

E – brojevi

Potvrda toksikološke evaluacije i klasifikacije pojedinog prehrambenog aditiva.

End-point

Krajnja točka

Kvalitativno ili kvantitativno izražavanje specifičnog krajnjeg faktora s kojim rizik može biti povezan. Za hemijsku procjenu rizika krajnja tačka je vidljiv i mjerljiv biološki događaj ili koncentracija hemijske supstance (npr. koncentracije metabolita u ciljanom tkivu) koji se koristi kao indeks učinka izloženosti hemijskoj supstanci. Za mikrobiološku procjenu rizika krajnja tačka je obično zdravstvena posljedica ili zaraženo stanje. Međutim, pokazatelji ili stanja povezana sa zdravljem mogu također biti krajnje tačke.

Epidemiology triad

Epidemiološka trijada

Predstavlja najjednostavniji model utvrđivanja nastanka zaraznih bolesti. Uključuje tri komponente: uzročnika, osjetljivost/prijemчивost domaćina i okruženje koje spaja domaćina i uzročnika zajedno kako bi se bolest mogla pojaviti.

Estimation

Procjena

Određivanje približne vrijednosti bazirane na matematičkom proračunu; određivanje najbolje pretpostavke dobijene na bazi dostupnih mjerljivih podataka.

European Food Safety Authority (EFSA)

Evropska agencija za bezbjednost hrane

Krovni organ za bezbjednost hrane na području EU-a. Zadatak EFSA-e je procjena rizika na osnovu naučnih principa i komunikacija o rizicima vezanim uz cijeli prehrambeni lanac u cilju osiguravanja bezbjednosti hrane. EFSA je nezavisna evropska agencija, finansirana iz budžeta EU-a, koja djeluje odvojeno od Evropske komisije, Evropskog parlamenta i država članica EU-a.

Expert elicitation

Dobijanje podataka od stručnjaka

Sistematičan pristup objedinjavanja stručnih mišljenja koji može dati informacije bitne za odlučivanje uslijed nedostatka podataka dobijenih tradicionalnim naučnim istraživanjima. Stručna mišljenja baziraju se na neobjavljenom znanju stručnjaka baziranom na njihovom profesionalnom iskustvu.

Exposure

Izloženost

Kontakt između određenog fizičkog, hemijskog ili biološkog uzročnika i ciljne populacije, organizma, organa, tkiva ili ćelije. Obično je izražena u numeričkim smislu koncentracije supstanci, trajanja i učestalosti (za hemijske supstance i mikroorganizme) ili intenziteta (za fizičke uzroke poput zračenja).

Exposure assessment

Procjena izloženosti

Procjena izloženosti je treći korak procjene rizika u kojem se procjenjuje ko ili šta je izloženo opasnosti i kvalitativno i/ili kvantitativno određuje unos te opasnosti putem hrane (kao i izloženosti iz drugih izvora ako su relevantni).

Exposure scenario

Scenarijo izloženosti

Skup informacija koje opisuju put i sve uključene faktore od izvora izloženosti do izloženog organizma, koji se koristi kao pomoć u izradi procjene izloženosti.

Fetotoxicity

Fetotoksičnost

Bilo koji toksični efekat na fetus koji proizlazi iz prenatalne izloženosti, uključujući strukturalne ili funkcionalne abnormalnosti ili postnatalne manifestacije takvih efekata.

Food

Hrana

Svaka supstanca ili proizvod, djelomično prerađen ili neprerađen, a namijenjen je za konzumaciju ili se može opravdano očekivati da će ga ljudi konzumirati. Pojam hrane uključuje i piće, žvakaće gume i bilo koju drugu supstancu, uključujući vodu, koja se namjerno ugrađuje u hranu tokom njene proizvodnje, pripreme ili obrade. Pojam hrane ne uključuje: hranu za životinje, žive životinje, osim ako su pripremljene za stavljanje na tržište kao hrana, biljke prije žetve, berbe ili ubiranja plodova, lijekove i medicinske proizvode, kozmetiku, duvan i duvanske proizvode, narkotike ili psihoaktivne supstanci, rezidue i kontaminante.

Food additive

Prehrambeni aditiv

Supstanc poznatog hemijskog sastava koja se dodaje hrani radi održavanja i/ili poboljšavanja njenih svojstava (organoleptičke karakteristike, produženje roka trajanja i sl.). Dije se u nekoliko grupa (vještački zaslađivači, konzervansi, bojila itd.) i označavaju se tzv. "E-brojevim". Prehrambenim aditivima se ne smatraju kontaminanti, neželjeni mikroorganizmi, supstance koje se dodaju hrani radi poboljšavanja hranjivih vrijednosti (vitamini, minerali, aminokiseline i sl.), kao i začini na bazi biljaka, kuhinjska sol i dr.

Foodborne outbreak

Izbijanje/pojava bolesti uzrokovane hranom

Pojava u kojoj dvije ili više osoba obole sa sličnim simptomima bolesti nakon konzumiranja iste hrane na koju epidemiološki dokazi ukazuju kao na mogući izvor bolesti.

Foodborne disease

Bolest porijeklom iz hrane

Bolest zarazne ili toksične prirode uzrokovana konzumacijom hrane ili vode.

Foodborne pathogen

Patogen porijeklom iz hrane

Mikroorganizam koji se prenosi hranom i u stanju je izazvati bolesti.

Food chain

Prehrambeni/ hranidbeni lanac

Proces kruženja organskih materija u prirodi kroz uzastopni niz živih oblika.

From farm to fork/ From stable to table/ From field to plate

Od polja do stola

Izraz koji podrazumijeva da se kontroliše cjelokupni process postupanja sa hranom od proizvođača do potrošača s ciljem smanjenja rizika od bolesti koje se prenose hranom.

Foodstuffs intended for particular nutritional uses/ Foods for particular nutritional uses/ Foods for special dietary uses

Hrana za posebne prehrambene potrebe

Hrana koja je posebno obrađena ili formulisana kako bi zadovoljila određene prehrambene potrebe koje postoje zbog posebnih fizičkih ili fizioloških stanja zbog specifičnih bolesti i poremećaja.

Food hygiene

Higijena hrane

Uslovi i mjere potrebni kako bi se osigurala bezbjednost/adekvatnost hrane u svim fazama tokom primarne proizvodnje, prerade, transporta, skladištenja i pripreme hrane.

Food intolerance

Intolerancija na hranu

Odgovor digestivnog sistema na nemogućnost varenja pojedinih sastojaka hrane, a ne uključuje imunološki odgovor našeg tijela. Intolerancije su učestalije nego alergije, ali manje opasne.

Food safety

Bezbjednost hrane

Predstavlja pojam koji se odnosi na uslove i postupke rukovanja, pripreme i skladištenja hrane na način koji sprječava njenu kontaminaciju čime se smanjuje mogućnost pojave bolesti porijeklom iz hrane.

Food safety objectives (FSO)

Ciljevi bezbjednosti hrane

Pojam koji izražava nivo opasnosti u hrani koja je podnošljiva u odnosu na odgovarajući nivo zaštite.

Food security

Sigurnost hrane

Sigurnost hrane postoji kada svi ljudi u svakom trenutku imaju na raspolaganju dovoljne količine sigurne i nutritivno vrijedne hrane, u fizičkom, socijalnom i ekonomskom smislu, koja zadovoljava njihove prehrambene potrebe i predstavlja njihov izbor za aktivan i zdrav život.

Food supplement - Synonym: Dietary supplement

Dodatak prehrani

Sastojak proizveden iz koncentrisanih izvora hranjivih supstanci (vitamini i minerali) ili drugih supstanci sa hranjivim ili fiziološkim efektom koji ima svrhu da dodatno obogati uobičajenu prehranu u cilju poboljšanja zdravlja (kao što su aminokiseline, esencijalne masne kiseline, vlakna, biljne vrste, ekstrakti biljnih vrsta, mikroorganizmi, jestive gljive, alge, pčelinji proizvodi i druge supstance sa hranjivim ili fiziološkim efektom).

Genetically modified organism (GMO)

Genetski modifikovan organizam

Organizam koji sadrži genetski materijal izmijenjen na način koji se nije odvijao prirodnom selekcijom ili uzgojem. Genetskom modifikacijom omogućen je prenos genetskog materijala sa jednog organizma na drugi.

Genotoxic carcinogen

Genotoksični karcinogen

Karcinogen čiji primarni način djelovanja uključuje promjene deoksiribonukleinske kiseline ili hromozoma.

Genotoxicity

Genotoksičnost

Sposobnost neke supstance da ošteti genetski materijal. Takvo oštećenje može biti mutageno, teratogeno i/ili kancerogeno.

Good hygiene practice (GHP)**Dobra higijenska praksa (DHP)**

Temeljna pravila postupanja kojima se obezbjeđuje da su namirnice proizvedene sigurno i higijenski.

Good laboratory practice (GLP)**Dobra laboratorijska praksa (DLP)**

Temeljna pravila koja se bave procesima efikasne organizacije i uslova pod kojima se laboratorijska ispitivanja primjereno planiraju, izvode, prate, bilježe i prijavljuju, kako bi se osigurali visoki standardi kvaliteta i pouzdanost rezultata.

Good manufacturing practice (GMP)**Dobra proizvođačka praksa (DPP)**

Temeljna pravila koja se bave procesima efikasne organizacije proizvodnje i osiguranjem definisanih standarda kvaliteta u svim fazama proizvodnje, distribucije i skladištenja kako bi se osigurala bezbjednost i adekvatnot hrane.

Group acceptable daily intake (ADI)**Grupni prihvatljivi dnevni unos ADI**

Grupni prihvatljivi dnevni unos utvrđen za grupu jedinjenja koji pokazuju slične toksične efekte ili dijele zajednički toksični metabolit, čime se ograničava njihov kumulativni unos.

HACCP – Hazard Analysis and Critical Control Point**Analiza opasnosti i kontrola kritičnih točaka**

Sistem koji identifikuje, procjenjuje i kontroliše opasnosti koji su od značaja za bezbjednost hrane.

Half-life**Vrijeme poluraspada**

Vrijeme potrebno da se koncentracija neke supstance smanji za polovinu.

Harmful substance**Štetna supstanca**

Supstanca koja nakon kontakta sa organizmom, može uzrokovati zdravstvene tegobe ili štetne efekte bilo u vrijeme izlaganja ili kasnije u životu sadašnjih i budućih generacija.

Hazard

Opasnost

Biološki, hemijski ili fizički sastojak u hrani sa potencijalom za izazivanje štetnih posljedica za zdravlje.

Hazard characterization

Karakterizacija opasnosti

Drugi korak u procjeni rizika koji obuhvata definisanje prirode štetnog uticaja na zdravlje, povezanog sa biološkom, hemijskom ili fizičkom opasnosti koja može biti prisutna u hrani. Ukoliko je moguće, u ovom koraku navodi se i veličina doze bitna za opasnost.

Hazard identification

Identifikacija opasnosti

Identifikacija opasnosti je prvi od četiri koraka u procjeni rizika. Identifikacija bioloških, hemijskih i fizičkih uzročnika koji su u stanju da izazovu štetne posljedice za zdravlje i koji mogu biti prisutni u određenoj hrani ili vrsti hrane.

Hepatotoxicity

Hepatotoksičnost

Svojstvo supstanci ili lijeka da oštećuje jetru.

Health-based guidance value - Synonym: Toxicological reference value

Vrijednost koja se odnosi na zaštitu zdravlja

Vrijednost sigurne konzumacije koja se bazira na postojećim podacima o sigurnosti, uzimajući u obzir nesigurnost tih podataka i moguće trajanje konzumacije (ADI, TDI, ARfD i sl.).

Health claim

Zdravstvena izjava

Označava svaku poruku ili izjavu koja nije propisima obvezujuća, uključujući i slikovno, grafičko ili simboličko predstavljanje u bilo kojem obliku, kojom se izjavljuje, sugeriše ili naznačuje da ta hrana ima određena svojstva.

Health endpoint

Granica prestanka zdravlja

Vidljivi i mjerljivi biološki događaj koji se koristi kao indeks kako bi se utvrdilo kada se pojavljuje odstupanje u normalnom funkcionisanju ljudskog organizma.

Holistic approach

Holistički pristup

Pristup u procjeni rizika koji uzima u obzir kompleksnost situacije iz stvarnog života.

Household outbreak

Pojava bolesti u porodici

Pojava oboljenja kod dvije ili više osoba u istoj porodici, a koja nije povezana sa drugim slučajem ili pojavom oboljenja van te porodice.

Host

Domaćin

Živi organizam koji je domaćin infektivnom uzročniku u prirodnim uslovima.

Host specificity

Specifičnost domaćina

Karakteristika patogena kojom se izražava njegova sposobnost da zarazi specifičnog domaćina.

Immunotoxicity

Imunotoksičnost

Sposobnost supstanci da izazove štetni efekat na imunološki sistem organizma.

The International Agency for Research on Cancer (IARC)

Međunarodna agencija za istraživanje raka

Specijalna agencija za rak u okviru Svjetske zdravstvene organizacije. Cilj IARC-a je promoviranje međunarodne saradnje u istraživanju raka, na način da se objedine epidemiologija, laboratorijske tehnike i biostatistika kako bi se identifikovali uzročnici raka i primijenile preventivne mjere u svrhu smanjenja broja oboljelih.

Immunity

Imunitet

Stanje specifične otpornosti na infekcije i zarazne bolesti koje proizlazi iz prethodnog izlaganja patogenu i/ili toksinima nastalim od patogena.

Immunocompromised

Imunokompromitovan

Stanje smanjenog imunološkog odgovora nastalo kao rezultat naslijeđenih nedostataka, primjene imunosupresivnih lijekova, infekcije, zračenja, pothranjenosti, odnosno određene bolesti.

Immunogenicity

Imunogenost

Svojstvo supstance da pokrene imunološki odgovor.

Import risk assessment

Procjena rizika pri uvozu

Sprovodi se u slučaju prvog uvoza hrane, životinja ili materijala kojim se može unijeti neka biološka opasnost. Sastoji se od procjene ulaza, procjene izloženosti, procjene posljedica i procjene rizika.

Incident

Slučaj/incident

Okolnost ili događaj koji se odnosi na prepoznavanje opasnosti koja predstavlja rizik za zdravlje ljudi i/ili životinja, ili pojava bolesti.

Incidence

Incidenca/ pojavnost

Incidenca je broj novooboljelih tokom određenog vremenskog prioda u odnosu na broj prijemčivih osoba (koje se mogu razboljeti od iste bolesti) na određenu bolest. Osnovna razlika između incidence i prevalencije je ta da se incidenca odnosi samo na nove slučajeve, a prevalenca na sve slučajeve, bez obzira jesu li novi ili stari.

Incubation period

Vrijeme inkubacije

Vrijeme od trenutka inokulacije (izlaganja) patogenu do razvoja kliničke manifestacije određene zarazne bolesti.

Indicator

Indikator/pokazatelj

Pokazatelj povećane vjerovatnosti pojave bolesti ili drugog bliže označenog ishoda.

Individual risk**Individualni rizik**

Vjerovatnća da će se štetni efekta manifestovati na pojedinim osobama.

Infection**Infekcija/zaraza**

Ulaz i razvoj infektivnih uzročnika u tijelu čovjeka ili životinje. Infekcija može ili ne mora dovesti do simptomatske bolesti.

Infectious dose**Infektivna/zarazna doza**

Minimalni broj organizama koji će ući kroz domaćinove barijere, opstati i razmnožiti se u domaćinu.

Infectivity**Infektivnost**

Osobina mikroorganizma koja omogućava da zarazi, naknadno preživi i razmnožava se u domaćinu.

Innocuous metabolic products**Neškodljivi metabolički produkt**

Proizvodi koji su poznati ili se za njih može predvidjeti da će biti bezopasni za ljude na osnovu procjene unosa izvornih sastojaka.

Intake**Unos**

Količina supstance (uključujući i hranjive supstance) konzumirana od osoba ili životinja, kao dio njihove prehrane (putem hrane, pića, pitke vode i dodataka prehrani).

International Organization for Standardization (ISO)**Međunarodna organizacija za standardizaciju**

Organizacija odgovorna za razvoj dobrovoljnih međunarodnih standarda za proizvode, usluge i djelatnosti.

Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives (JECFA)**Zajednički FAO/WHO stručni odbor za prehrambene aditive**

Stručni odbor koji učestvuje u prikupljanju i ocjenjivanju naučnih podataka vezanih za prehrambene aditive, kontaminante i ostatke veterinarskih lijekova u hrani kao i davanju preporuka o sigurnim koncentracijama korištenja.

Left censored data

Lijevo cenzurirani podaci

Statistička mjera koja u procjeni rizika označava skup rezultata analiza koji se nalaze ispod granice detekcije (LOD-a).

Lethal dose 50% (LD50)

Srednja letalna doza (LD50)

Predstavlja statistički utvrđenu dozu supstanci koja uzrokuje smrt 50% eksperimentalnih životinja.

Limit of detection (LOD)

Granica detekcije

Minimalna koncentracija supstanci u hrani koja se može kvalitativno detektovati, ali se ne može kvantitativno odrediti standardnim analitičkim metodama. LOD je važan za testiranja koja se koriste za utvrđivanje prisutnosti ili odsutnosti analita.

Limit of quantification (LOQ)

Granica kvantifikacije

Minimalna koncentracija supstanci koja se može odrediti kvantitativno s prihvatljivom tačnošću i dosljednošću. LOQ može biti ekvivalentan LOD-u ili može biti na mnogo višoj koncentraciji. LOQ ne može biti manji od LOD-a. Često je LOQ približno 3 puta veći od LOD-a.

Long-term exposure

Dugotrajna izloženost

Stalna ili ponavljana izloženost supstanci kroz duži vremenski period, kod čovjeka obično nekoliko godina, a kod životinja i biljaka kroz cijeli životni vijek.

Long-term toxicity study

Dugoročno istraživanje toksičnosti

Istraživanje u kojem se životinje posmatraju tokom cijelog životnog vijeka (ili veći dio njihovog životnog vijeka) i u kojem se izloženost nekoj supstanci odvija tokom cijelog vremena posmatranja ili njegovog značajnog dijela.

Lower bound (LB)

Donja granica

Granica minimalne izloženosti potencijalno štetnoj supstanci (u pojedinačnom slučaju najčešće 0) ukoliko hrana sadrži zanemarljive količine te supstance. U slučaju upravljanja rezultatima koji su manji od vrijednosti LOD-a ili LOQ-a, svakom takvom rezultatu se najčešće pridružuje vrijednost 0 i označava kao donja granica. Ovakva statistička obrada podataka ujedno označava najbolji mogući scenario.

Lowest-observed-adverse-effect level (LOAEL)

Najniži nivo kod kog je uočen štetni efekat

Najmanja količina supstance za koju je utvrđeno da prouzrokuje štetan efekat na populaciju koja je izložena.

Lowest-observed-effect level (LOEL)

Najniži nivo kod kog je uočen efekat

Najmanja količina supstance za koju je utvrđeno da prouzrokuje neki efekat na populaciju koja je izložena.

Margin of exposure (MOE)

Granica izloženosti

Izračunava se kao odnos između definisane tačke na krivoj doza-odgovor, najčešće BMDL_{xx}, za štetni efekat i procijenjenog unosa te supstance. EFSA smatra vrijednosti MOE (bazirane na BMDL₁₀) iznad 10000 vrijednostima niskog rizika.

Margin of safety

Granica bezbjednosti

Razlika između stvarnog unosa supstance u nekoj populaciji i procjene dnevne doze unosa kroz čitav životni vijek, za koju stručnjaci smatraju da je bezbjedna.

Maximum level (ML)

Najveća dozvoljena količina (NDK)

Zakonski određena najveća koncentracija nekog kontaminanta u hrani i hrani za životinje.

Mechanism of action (MOA)

Mehanizam djelovanja

Specifična biohemijska interakcija (enzim, receptor) kojom supstanca djeluje na biohemijski astav ili cijeli živi organizam.

Microbiological criterion

Mikrobiološki kriterijum

Zakonski propisana vrijednost prisustva određenih patogenih mikroorganizama u hrani kojom se određuje mikrobiološka ispravnost hrane i prihvatljivost proizvodnog procesa.

Microbiological hazards

Mikrobiološke opasnosti

Mikrobiološki uzročnici ili njima uzrokovani efekti u hrani s potencijalom za izazivanje neželjenih zdravstvenih efekata.

Microbial risk assessment (MRA)

Mikrobiološka procjena rizika

Proces koji procjenjuje vjerovatnoću nastanka štetnog učinka na ljude nakon izlaganja patogenim mikroorganizmima ili mediju u kojem oni postoje. Uključuje četiri osnovna koraka procjene rizika: identifikaciju i karakterizaciju opasnosti, procjenu izloženosti i karakterizaciju rizika.

Microorganism

Mikroorganizam

Naziv za bakterije, viruse, kvasce i jednostavne gljive, jednoćelijske alge, protozoe, odnosno sve one organizme koji se mogu vidjeti samo uz pomoć mikroskopa. Većina ih je korisna (razgradnja hrane i recikliranje energije) ali neki mogu prouzrokovati bolesti (patogeni mikroorganizmi).

Middle bound (MB)

Srednja granica

Granica srednje izloženosti potencijalno štetnoj supstanci ukoliko hrana sadrži zanemarljive količine te supstance. U slučaju upravljanja rezultatima koji su manji od vrijednosti LOD-a ili LOQ-a, svakom takvom rezultatu se najčešće pridružuje pola vrijednosti uspostavljenog LOD-a ili LOQ-a. Ovakva statistička obrada podataka ujedno označava scenario koji je najrealniji.

Mode of action (MoA)

Način djelovanja

Slijed događaja koji objašnjava uočene promjene u nekom biohemijskom sistemu nastale kao posljedica djelovanja neke supstance.

Monitoring

Praćenje

Periodično, kontinuirano ili ponovljeno posmatranje i mjerenje podataka za definisane svrhe, u skladu sa pripremljenim rasporedom u prostoru i vremenu, koristeći uporedive metode za istraživanja i prikupljanje podataka.

Monte Carlo analysis

Monte Carlo analiza

Analiza koja predstavlja kumulativnu distribuciju vjerovatnoće nastanka rizika koja je zasnovana na simulaciji slučajnog uzorkovanja za dobijanje brojčanih rezultata.

Mutagenicity

Mutagenost

Svojstvo fizičkog ili hemijskog agensa da uzrokuje trajne, najčešće negativne, promjene u organizmu i/ili potomstvu mijenjajući strukturu gena.

Non-threshold model

Model bez nivoa djelovanja

Model koji opisuje odnos između doze i odgovora, a kod kojeg je odgovor direktno proporcionalan dozi, bez praga i uvijek postoji određeni novo odgovora čak i kod najniže moguće doze. Ovaj model opisuje supstance sa kancerogenim svojstvima, odnosno one za koje se smatra da ni najmanja doza nije prihvatljiva.

No-observed-adverse-effect-level (NOAEL)

Koncentracija bez uočenog štetnog efekta

Najveća koncentracija ili količina supstanci, pronađena eksperimentom ili posmatranjem, koja ne uzrokuje štetne promjene morfologije, funkcionalnih sposobnosti, rasta i razvoja organizma.

No-observed-effect-level (NOEL)

Nivo bez uočenog efekta

Najveća koncentracija ili količina supstanci, pronađena eksperimentom ili posmatranjem, koja ne uzrokuje nikakve promjene u morfologiji, funkcionalnoj sposobnosti, rastu i razvoju organizma.

Novel food

Nova hrana

Sva hrana koja se nije u značajnoj mjeri upotrebljavala za prehranu ljudi unutar EU prije 15. maja 1997., nezavisno od datumima pristupanja država članica EU.

Nutrient

Hranjiva supstanca

Bilo koji element ili jedinjenje potreban za metabolizam organizma, rast ili druge funkcije. Dije se na one koji daju energiju i one koji daju podršku metaboličkim procesima u tijelu. Neki od njih su esencijalni zbog toga što se ne mogu sintetizirati u organizmu i moraju se unositi kroz hranu.

Office International des Epizooties (OIE) World Organisation for Animal Health

Svjetska organizacija za zdravlje životinja

OIE je međunarodna organizacija kojoj je cilj osigurati transparentnost u statusu bolesti životinja u svijetu, sakupljanje, analiza i distribucija naučnih informacija o bolestima životinja, promovisanje međunarodne solidarnosti u kontroli bolesti životinja i osiguranje sanitarnih mjera svjetske trgovine životinjama i proizvoda životinjskog porijekla.

Pathogen

Patogeni uzročnik

Organizam koji je sposoban izazvati bolest.

Pathogenicity

Patogenost

Sposobnost organizma da uzrokuje bolest (tj. štetu domaćinu). Ova sposobnost predstavlja genetsku komponentu patogena, a šteta učinjena domaćinu je rezultat interakcije domaćin-patogen.

Percentile

Procenat

Statistička mjera koja uređeni brojevi dijeli u jednake dijelove (100 jednakih dijelova). Npr. ako se radi o vrijednosti na 95. procentu, onda znači da je 95 % podataka iz posmatranog skupa ispod te vrijednosti, a 5% iznad.

Pesticide

Pesticid

Svaka supstanca ili mješavina supstanci namijenjena kontroli štetočina, uključujući neželjene životinje, insekte i biljke.

Pharmacology

Farmakologija

Nauka koja proučava hemijske supstance u smislu njihovog djelovanja na živi organizam i upotrebe kao lijekova.

Pharmacodynamics

Farmakodinamika

Grana farmakologije koja proučava djelovanje supstanci i lijekova na biološke sisteme eksperimentalnih životinja, ili čovjeka i životinja. Utvrđuje se djelovanje ispitivanih supstanci, biohemijske promjene i mehanizam djelovanja.

Pharmacokinetics

Farmakokinetika

Opis promjena lijekova u tijelu nakon njihove primjene, uključujući i proračun njihove apsorpcije, distribucije, metabolizma i izlučivanja.

Physical hazards

Fizičke opasnosti

Fizički kontaminanti su primjese u hrani koji uključuju komadiće stakla, plastike, gume, metala (od sačme u ustrijeljenim životinjama), kosti, tkaninu, drvo, kamen, male životinje, rđu itd. Ponekad i sama namirnica, na osnovu svojih dimenzija i fizičkih svojstava, može predstavljati opasnost.

Point of departure (PoD)

Polazna tačka

Tačka na krivoj doza-odgovor postavljena na osnovu eksperimentalnih podataka koja se smatra niskim nivoom procijenjenog uticaja.

Population

Populacija

Ukupan broj jedinki koje se prate.

Population at risk

Rizična populacija

Broj osoba kod kojih se može razviti štetan zdravstveni efekat i koje su potencijalno izložene posmatranoj opasnosti.

Population reference intake (PRI)

Referentni unos populacije

Unos hranljive supstance kojom će se zadovoljiti potrebe gotovo svih zdravih osoba u populaciji.

Precautionary principle

Načelo predostrožnosti

U posebnim okolnostima, kada se na osnovu procjene dostupnih informacija utvrdi da postoji mogućnost štetnih efekata na zdravlje, ali postoji naučna nesigurnost, mogu se preuzeti privremene mjere upravljanja rizikom nužne za osiguranje visokog nivoa zaštite zdravlja koju je EU odabrala, do pribavljanja naučnih informacija potrebnih za obimniju procjenu rizika.

Predictive microbiology

Prediktivna mikrobiologija

Matematičko modeliranje koje se bazira na analitičkim postupcima i služi za procjenu promjene broja bakterija u različitim uslovima životne sredine ili uslovima obrade hrane, kako bi se omogućila procjena stepena kontaminacije određenog medijuma.

Prevalence

Prevalencija

Udio oboljelih osoba u cijeloj populaciji u određenom vremenu i prostoru.

Primary production

Primarna proizvodnja

Proizvodnja, obrađivanje ili uzgoj primarnih proizvoda, uključujući žetvu, berbu ili sakupljanje plodova, mužu i uzgoj životinja prije klanja. To uključuje i lov i ribolov i sakupljanje divljih plodova i biljaka.

Primary transmission

Primarni prenos

Direktni ili indirektni prenos patogena iz kontaminiranog medijuma (hrana ili voda) na prijemčivog domaćina, bez obzira je li bolest nastala ili ne.

Probability

Vjerovatnoća

Mogućnost da će do određenog događaja doći ili da će se izmjerena vrijednost pojaviti unutar određenog raspona.

Probability distribution

Distribucija vjerovatnoće

Matematički opis funkcije koji prikazuje način na koji je ukupna vjerovatnoća (koja je jednaka 1) raspodijeljena na pojedine vrijednosti slučajne varijable.

Processing aid

Pomoćne supstance u procesu proizvodnje

Svaka supstanca ili materijal koji se namjerno koristi u proizvodnji sirovina ili hrane u svrhu zadovoljenja određenih tehnoloških potreba, a ne postaje sastojak hrane. Može biti nehotičan, a nekad i neizbježan ostatak ili derivat u krajnjem proizvodu (npr. supstance za filtraciju, gasovi za pakovanje i sl.).

Provisional maximum tolerable daily intake (PMTDI)

Privremeni najveći prihvatljivi dnevni unos

Referentna vrijednost određena od naučno-stručnih institucija (JECFA-e, EFSA-e itd.) kojom se označava sigurni nivo unosa kontaminata bez kumulativnih svojstava. Ova vrijednost predstavlja dopuštenu izloženost ljudi zbog prirodnog pojavljivanja supstanci u hrani i pitkoj vodi. Prihvatljivi unos uopšteno se naziva "privremenim" jer novi podaci mogu rezultirati promjenama vrijednosti prihvatljivog unosa.

Provisional tolerable monthly intake (PTMI)

Privremeni prihvatljivi mjesečni unos

Vrijednost slična PMTDI-u, osim što se odnosi na kontaminante s kumulativnim dejstvom te se izražava za mjesečni period.

Provisional tolerable weekly intake (PTWI)

Privremeni prihvatljivi sedmični unos

Vrijednost slična PMTDI-u, osim što se odnosi na kontaminante s kumulativnim udejstvom te se izražava za sedmični period.

Qualitative risk assessment

Kvalitativna procjena rizika

Procjena rizika koja se temelji na podacima koji se zbog neadekvatnosti ne mogu koristiti za numeričku procjenu rizika, ali se ipak na osnovu stručnih znanja i identifikacijom prateće nebezbednosti mogu koristiti za opisnu kategorizaciju rizika.

Quantitative risk assessment

Kvantitativna procjena rizika

Procjena rizika koja omogućava numeričko izražavanje rizika i prateće nebezbednosti.

Quantum satis

Quantum satis (lat. količina koja je dovoljna)

Označava količinu prehrambenih aditiva koja nije viša od potrebne za postizanje namjeravane svrhe, u skladu sa dobrom proizvođačkom praksom (DPP) i uz uslov da ne dovodi potrošača u zabludu, a odnosi se na one aditive kod kojih nije propisana najveća dopuštena količina dodavanja u hranu.

Random sampling

Nasumično uzorkovanje

Uzorak odabran iz statističke populacije na takav način da svaki pojedinačni uzorak ima jednaku vjerovatnoću da bude odabran.

Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF)

Sustav brzog uzbunjivanja za hranu i hranu za životinje

Sistem brzog uzbunjivanja i obavještanja o direktnom ili indirektnom riziku za zdravlje ljudi koji potiče od hrane ili hrane. Sistem obavještanja za incidente u EU kojeg koordinira Evropska komisija. Osigurava nadležnim organima efikasan nadzor hrane i hrane za životinje i služi kao sredstvo za razmjenu informacija o preduzetim mjerama, kako bi se u što kraćem vremenu moglo reagovati na ozbiljne rizike i odgovoriti na prijetnju zdravlju ljudi uzrokovanu hranom ili hranom za životinje.

Recommended dietary allowance (RDA)

Preporučena dnevna količina

Prosječna količina dnevnog unosa određenog nutrijenta koja je dovoljna za zadovoljavanje dnevnih potreba gotovo svih zdravih osoba (97-98%) u svim starosnim kategorijama oba pola za tim određenim nutrijentom.

Reference dose (RfD)

Referentna doza

Procijenjena dnevna doza izlaganja za koju je vjerovatno da će biti bez štetnih efekata čak i ako se izlaganje nastavi tokom života.

Reproductive toxicity

Reproduktivna toksičnost

Štetni efekti supstanci u prenatalnoj, postnatalnoj i adolescentnoj dobi, a kod polno zrelih osoba na reproduktivni i neuroendokrini sistem.

Reservoir

Rezervoar

Bilo koje biološko ili stanište životne sredine koje odgovara rastu patogenih organizama. Takvi rezervoari mogu biti izvori epidemijskih i endemskih infekcija.

Risk

Rizik

Rizik je mogućnost nastajanja štetnog uticaja na zdravlje i težina tog uticaja, koji nastupa kao posljedica te opasnosti.

Risk analysis

Analiza rizika

Analiza rizika (risk analysis) je proces koji se sastoji od procjene rizika, upravljanja rizikom i obavještanja o riziku, a vrši se radi postizanja visokog nivoa zaštite života i zdravlja ljudi, osim u slučajevima kada to nije primjereno okolnostima ili prirodni mjere.

Risk assessment

Procjena rizika

Procjena rizika je naučno zasnovan proces koji se sastoji od četiri koraka: identifikacije opasnosti, opisa (karakterizacije) opasnosti, procjene izloženosti i opisa (karakterizacije) rizika.

Risk characterization

Karakterizacija rizika

Zadnji korak procjene rizika. Može sadržati kvalitativne ili kvantitativne informacije o vjerojatnoći da će posmatrana opasnost dovesti do štetnog uticaja na zdravlje, kao i raspravu o nesigurnostima vezanima za te podatke.

Risk communication

Obavještenje o riziku

Obavješćavanje o riziku je interaktivna razmjena informacija i mišljenja tokom procesa analize rizika, u vezi sa opasnostima i rizicima, faktorima i percepciji rizika, između procjenjivača rizika, lica koja upravljaju rizikom, potrošača, subjekata u poslovanju hranom i hranom za životinje, naučnih institucija i drugih zainteresovanih strana, uključujući i tumačenje rezultata procjene rizika, na osnovu kojih se odlučuje o upravljanju rizikom.

Risk estimation

Procjena rizika

Procjena rizika je naučno zasnovan proces koji se sastoji od četiri koraka: identifikacije opasnosti, opisa (karakterizacije) opasnosti, procjene izloženosti i opisa (karakterizacije) rizika.

Risk identification

Identifikacija rizika

Prvi korak u procjeni rizika u kojem se definiše opasnost i opisuju njeni neželjeni i potencijalno neželjeni efekti.

Risk management

Upravljanje rizikom

Upravljanje rizikom je proces upoređivanja politike i mjera, odvojen od procjene rizika kojim se upoređuju mogućnosti postupanja u vezi sa rizikom, uz konsultacije sa zainteresovanim stranama, uzimajući u obzir i procjenu rizika i druge legitimne faktore i prema potrebi, izbor i sprovođenje odgovarajućih preventivnih i kontrolnih mjera.

Risk perception

Percepcija rizika

Subjektivna percepcija težine ili važnosti rizika zasnovana na posebnim znanjima o različitim rizicima i moralnim, ekonomskim i političkim efektima njihovih implikacija.

Risk profile

Profil rizika

Opis problema bezbjednosti hrane na bazi dostupnih literaturnih podataka kako bi se mogle voditi dalje akcije za upravljanje rizicima. Profil rizika uključuje početno sistemsko prikupljanje podataka, opis rizika, vrijednosti kojima prijeti rizik, socijalnu percepciju rizika, karakteristike rizika, uzročnike i nosioce rizika, koji su značajni za uspješno upravljanje rizikom.

Risk ranking

Rangiranje rizika

Metoda kojom se određuje prioritet rizika na osnovu njihove vjerovatnosti i ozbiljnosti.

Route of exposure

Put izloženosti

Način na koji patogen dođe u kontakt sa organizmom domaćina (npr. konzumacija, inhalacija).

Safety factor - Uncertainty factor, Assessment factor

Sigurnosni faktor - faktor nesigurnosti, faktor procjene

Faktor kojeg procjenitelji rizika primjenjuju za izračunavanje referentne doze koja se smatra sigurnom ili bez značajnog rizika za zdravlje. Koristi se prilikom ekstrapolacije rezultata istraživanja na životinjama kada se utvrđuju vrijednosti za ljudsku populaciju. Vrijednost sigurnosnog faktora zavisi od prirode toksičnog učinka, veličini i vrsti populacije koju treba zaštititi i kvalitetu dostupnih toksikoloških informacija.

Scientific opinion

Naučno mišljenje

Dokument koji donosi procjenu rizika o generalnim naučnim temama; ili procjenu zahtjeva za autorizaciju proizvoda, supstanci ili tvrdnje; ili ponovnu procjenu rizika.

Screening method

Orijentaciona (screening) metoda

Predradnja kojom se utvrđuje prisustvo određenog potencijalno štetnog faktora u populaciji, kako bi se odredila potreba za eventualnom procjenom rizika.

Semi-quantitative risk assessment

Polu-kvantitativna procjena rizika

Procjena koja omogućava kombinovani pristup korištenjem tekstualne evaluacije kvalitativne procjene rizika i brojčane evaluacije kvantitativne procjene rizika, procjenjujući rizik bodovanjem prema određenoj skali.

Shelf – life

Rok trajanja

Predviđeno vrijeme tokom kojeg će se bezbjednost ili kvaliteta proizvoda promijeniti od prihvatljive u neprihvatljivu. Rok trajanja se na deklaraciji proizvoda može označiti kao "najbolje upotrijebiti do" (ukazuje na datum do kojeg hrana zadržava svoja posebna svojstva ako se čuva na pravilan način) i "upotrijebiti do" (ukazuje na datum do kojeg se hrana može bezbjedno konzumirati i navodi se na hrani koja je sa mikrobiološkog aspekta brzo kvarljiva).

Short-term exposure

Kratkotrajna izloženost

Višestruka ili kontinuirana izloženost uzročniku na kratko vrijeme.

Short-term toxicity study

Kratkotrajna studija toksičnosti

Studija koja se sprovodi na životinjama (ponekad se naziva subakutna ili subhronična studija) u kojoj su proučavani efekti ispitivanog materijala, primjenjivanog u ponovljenim dozama (ili kontinuirano u hrani ili pitkoj vodi) tokom kratkog perioda života životinje.

Subacute exposure

Subakutna izloženost

Višekratna ili kontinuirana izloženost između uzročnika i domaćina, srednjeg trajanja (najčešće do 1 mjeseca), između akutne i subhronične.

Stochastic model

Stohastički model

Pojam koji se koristi za opisivanje sistema u kojem su vrijednosti parametara, mjera, očekivanih rezultata i poremećaja nesigurne. U probabilističkoj teoriji, pravi stohastički sustav je onaj čije stanje je određeno slučajno, ima slučajnu vjerovatnoću distribucije, koji se može analizirati statistički, ali se ne može tačno predvidjeti.

Subchronic exposure

Subhronična izloženost

Višekratna ili kontinuirana izloženost između uzročnika i domaćina, srednjeg trajanja (najčešće od 1 do 3 mjeseca), između subakutne i hronične.

Subclinical infection

Subklinička infekcija

Infekcija povezana sa neznatnim kliničkim simptomima, ali uzrokovana mikroorganizmom koji je sposoban uzrokovati kliničku bolest. Infekcija može ostati subklinička, odnosno znakovi i simptomi bolesti mogu se pojaviti (postati jasniji) naknadno.

Sub-population

Pod-populacija

Jasno definisan dio populacije (npr. dojenčad, trudnice i sl.).

Susceptibility

Prijemчивost/ podložnost/osjetljivost

Nivo do kojeg je domaćin osjetljiv na infekcije patogenom.

Susceptibility factors

Faktori prijemčivosti/ podložnosti/osjetljivosti

Karakteristike za koje se smatra da će povećati prijemčivost/osjetljivost pojedinca na štetne zdravstvene ishode.

Target population

Ciljna populacija

Populacija koju se uzima u obzir pri procjeni rizika, kada se populacijom smatra grupa ljudi ili životinja koja je definisana skupom zajedničkih karakteristika (npr. geografsko područje, starost, pol, rasa kod životinja itd).

Target tissue or organ

Ciljna tkiva ili organi

Za veterinarske lijekove, jestivo životinjsko tkivo (mišići, masti, jetra ili bubreg) odabrano za praćenje ukupnih rezidua u životinji. Obično je to, ali ne i nužno, tkivo sa najsporijom stopom smanjenja rezidua. Za prehrambene aditive, kontaminante i pesticide ciljna tkiva/organi podrazumijevaju biološko tkivo(a) ili organ(e) kod kojih je poznata biološka aktivnost/toksičnost supstanci.

Tolerable monthly intake (TMI)

Podnošljivi mjesečni unos

Najveći unos supstanci iz hrane, kao što su nutrijenti ili kontaminanti, koji se može mjesečno doživotno konzumirati bez značajnijeg rizika za zdravlje.

Temporary acceptable daily intake (TADI)

Privremeni prihvatljivi dnevni unos

Koristi se kada su podaci dovoljni da bi se zaključilo kako je upotreba supstanci bezbjedna tokom relativno kratkog vremenskog perioda potrebnog za stvaranje i procjenu daljih podataka bezbjednosti, ali nisu dovoljni za zaključak da je upotreba supstanci sigurna tokom života. Kod privremenog ADI-ja koristi se faktor bezbjednosti veći od normalnog.

Teratogenicity

Teratogenost

Svojstvo supstance da izazove ili uzrokuje poremećaje u razvoju embrijona ili fetusa.

Theoretical maximum daily intake (TMDI)

Teoretski najveći dnevni unos

Predviđeni najveći dnevni unos, na primjer, ostataka pesticida, uz pretpostavku da su ostaci prisutni na najvećem nivou 7 na granici prosječne dnevne potrošnje hrane po osobi. TMDI može se izračunati za različite regionalne ili potrošačke prehrambene klastere. Izražava se u miligramima rezidua po osobi.

Threshold

Prag

Najniža doza hemikalije ispod koje učinak nije primijećen ili se ne očekuje da će do njega doći.

Threshold model

Model s pragom djelovanja

Model koji opisuje odnos između doze i odgovora, a koristi se za većinu toksikanata i polazi od pretpostavke da doza nema učinka dok se ne dostigne određeni prag.

Tolerable daily intake (TDI)

Podnošljivi dnevni unos

Procijenjena količina supstance u hrani ili vodi za piće koja se može unositi svakodnevno tokom ljudskog života bez značajnijeg rizika za zdravlje, a koja se koristi za kontaminante, odnosno supstance koje nijesu

namjerno dodate hrani. TDI se izražava kao masa hemijske supstance (najčešće u mg) po kilogramu tjelesne mase.

Tolerance (of pathogens to control)

Tolerancija (kontrola patogena)

Sposobnost mikroorganizma da podnese posebne mjere kontrole životne sredine (npr. zračenje, ekstremne temperature, biocide, dezinfekciju).

Tolerable weekly intake (TWI)

Podnošljivi sedmični unos

Najveći unos supstanci iz hrane, kao što su nutrijenti ili kontaminanti, koji se može na sedmičnoj osnovi doživotno konzumirati bez značajnijeg rizika za zdravlje.

Toxicant

Toksikant/otrov

Svaka supstanca koja može izazvati štetan efekat.

Toxicity

Toksičnost/ otrovnost

Potencijal supstance da prouzrokuje štetne efekte u živom organizmu.

Toxicodynamics

Toksikodinamika

Proces interakcije hemijskih supstanci s ciljnim mjestima u organizmu i posljedične reakcije koje dovode do štetnih učinaka ("šta hemijska supstanca čini organizmu").

Toxicokinetics

Toksikokinetika

Proces unosa potencijalno toksičnih supstanci u organizam, distribucija supstanci i njihovih metabolita, biotransformacija koju prolaze i njihovo uklanjanje iz organizma ("sudbina hemijske supstance u organizmu").

Toxicology

Toksikologija

Nauka o djelovanju toksičnih supstanci na organizam.

Toxicological reference value - Synonym: Health-based guidance value

Toksikološki referentna vrijednost

Vrijednosti kojima su određene prihvatljive, najveće, podnošljive i sl. vrijednosti unosa supstanci u organizam (ADI, TDI, ARfD, PTWI i dr.).

Traceability

Sljedivost

Pojam koji uključuje obvezu uspostavljanja odgovarajućih postupaka subjekata u poslovanju s hranom za identifikaciju proizvoda, praćenjem porijekla materijala i sirovina, te praćenjem procesa proizvodnje, prerade, distribucije i prodaje sa svrhom opoziva ili povlačenja hrane i hrane za životinje sa tržišta ukoliko postoji rizik za zdravlje potrošača.

Transparency

Transparentnost

Karakteristike procesa u kojem su naučne analize, ograničenja, pretpostavke, procjene vrijednosti, odluke i nesigurnosti izražene jasno, u potpunosti i sistemski, te dokumentovane i dostupne javnosti.

Uncertainty

Nesigurnost

Nedostatak znanja o činiocima koji utiču na procjenu rizika i mogu dovesti do netačnih ili pristranih rezultata procjena rizika i opasnosti. Nesigurnost se može smanjiti daljim istraživanjima.

Uncertainty factor (UF)

Faktor nesigurnosti

Vidi pod: Safety factor (sigurnosni faktor).

Upper bound (UB)

Gornja granica

Granica maksimalne izloženosti potencijalno štetnoj supstanci ukoliko hrana sadrži zanemarive količine te supstance. U slučaju upravljanja rezultatima koji su manji od vrijednosti LOD-a ili LOQ-a, svakom takvom rezultatu se najčešće pridružuje njihova puna vrijednost. Ovakva statistička obrada rezultata ujedno označava najgori mogući scenario.

Veterinary drug residue

Ostaci veterinarskih lijekova

Ostaci bilo koje supstance primijenjene na životinjama koje se koriste za proizvodnju hrane (meso, mlijeko, jaja, med itd.), bilo da su korišćene u terapijske, profilaktičke ili dijagnostičke svrhe ili za modifikovanje fizioloških funkcija ili ponašanja. To su najčešće ostaci antibiotika, antiparazitnih lijekova, hormonskih preparata itd.

Virulence

Virulencija

Sposobnost organizma (npr. bakterije, virusa ili parazita) da uzrokuje bolest, odnosno stepen njegove patogenosti.

Vulnerable group

Ranjiva grupa

Bilo koja podpopulacija koja može biti izložena većem riziku od štetnih uticaja od ostatka populacije (trudnice, odojčad, hronični bolesnici itd.).

Waiting period

Karenca

Vremenski razmak između zadnje primjene veterinarskog lijeka ili sredstva za zaštitu bilja i vremena kada se hrana može bezbjedno konzumirati.

Waterborne pathogen

Patogen iz vode

Mikroorganizam koji je u stanju izazvati bolest koja se može prenijeti putem vode i vode za piće.

Worst case scenario

Najgori mogući scenario

Korištenje najvećih vrijednosti u modelu procjene rizika kako bi se u obzir uzeo najgori predvidljiv ishod.

Xenobiotic

Ksenobiotik

Sinonim za toksikant, iako se ovdje misli na sve supstance stranog porijekla u organizmu, tj. one čija je prisutnost u organizmu neuobičajena, čime su isključene hranjive supstance.

Zoonoses

Zoonoze

Zoonoze su bolesti koje se prirodno prenose između životinja i ljudi. Uzročnici zoonoza mogu biti bakterije, virusi, gljivice ili drugi uzročnici zaraznih bolesti.